

Økonomisk vækst og livskvalitet

Kommissionen om måling af økonomisk vækst og sociale fremskridt, den såkaldte Stiglitz-Sen-Fitoussi-kommission, satte med sin rapport fra 2009 fornyet gang i diskussionen af sammenhængen – eller modsætningen – mellem økonomisk vækst og livskvalitet. Denne artikel ser på såvel debatten som på de konkrete tiltag til måling af livskvalitet, der er udviklet som opfølgning på rapportens anbefalinger.

NIELS PLOUG
Direktør for Personstatistik
Danmarks Statistik

Denne artikel handler om livskvalitet og måling af livskvalitet. Den er relevant i et temanummer om økonomisk vækst fordi spørgsmålet om, hvorvidt økonomisk vækst, er lig med øget livskvalitet, med jævne mellemrum dukker op i debatten om, hvad der bør være de overordnede politiske mål. På den ene side vil nogle hævde, at økonomisk vækst er en forudsætning for øget livskvalitet. Kun gennem økonomisk vækst, ved at gøre 'kagen', større er der mulighed for øget velfærd. På den anden side vil andre hævde, at fokus på økonomisk vækst er misforstået. Livskvalitet afhænger ikke af økonomisk vækst, men af en lang række faktorer, der har meget lidt at gøre med økonomi og økonomisk vækst.

Fornyet energi til måling af livskvalitet

På den internationale scene fik måling af livskvalitet fornyet energi med arbejdet fra 'Kommissionen om måling af økonomisk vækst og sociale fremskridt'.¹ Kommissionen blev nedsat af den daværende franske præsident Nicolas Sarkozy i februar 2008, altså umiddelbart før den nuværende økonomisk krise for alvor slog igennem. Baggrunden var præsidentens utilfredshed med den eksisterende statistiske information om økonomien og samfundet. Formålet med kommissionens arbejde var at identificere begrænsninger i BNP som et mål for økonomisk præstation og sociale fremskridt og komme med forslag til, hvilken yderlig information der burde komme på tale for at udarbejde mere relevante indikatorer for sociale fremskridt.

Kommissionens internationale gennemslagskraft kom ikke alene af, at der i Frankrig blev givet kommissionens arbejde den maksimale politiske opmærksomhed, men også fra sammensætningen af kommissionen. Dens 'formandskab' bestod af de internationalt kendte økonomiske nobelpristagere Joseph Stiglitz og Amartya Sen samt den franske økonom Jean-Paul Fitoussi, og dens 22 øvrige medlemmer talte også notabiliteter fra den internationale økonomi som Kenneth Arrow, Anthony Atkinson, James Heckman og Daniel Kahneman. Kommissionen kunne med andre ord ikke anklages for ikke at kende til økonomi, økonomisk teori og måling af økonomisk vækst – og den dækker også langt fra betegnelsen 'venstreorienterede hippier', som til tider hæftes på personer, der fremfører kritik af BNP og økonomisk vækst.

Efter halvandet års arbejde publicerede kommissionen sin rapport i september 2009.

Den indleder med at slå fast, at hvad vi måler, påvirker, hvad vi gør. Har vi et omfattende og velkonsolideret måleapparat (nationalregnskabet) med fokus på målingen af økonomisk vækst, og hvad der fører til økonomisk vækst, og et mindre veludviklet måleapparat – ja, måske ikke engang en afklaret definition af begrebet livskvalitet – så vil vi automatisk få større fokus på økonomisk vækst end på livskvalitet.

NOTE 1 Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress. Kommissionens rapport, arbejdsrapporter samt video fra præsentationen af rapporten findes på <http://www.stiglitz-sen-fitoussi.fr/en/index.htm>

Derefter anføres det, at BNP ikke er galt eller forkert i sig selv – men at målet til tider både i den politiske og offentlige debat anvendes forkert og uden de nødvendige forbehold. Der fremføres dog også den kendte kritik af BNP som mål, nemlig at i en verden, hvor produktionen af serviceydelser spiller en stadig større rolle, mens produktionen af varer spiller en stadig mindre rolle, er det en udfordring med et mål, der har så stærkt et fokus på materiel output som BNP, samt at en stor del af de fremskridt, der finder sted, sker i form af kvalitetsforbedringer. Det er oplagt for materielle produkter, som fx en bil eller en computer, hvor kvaliteten i dag er langt højere end kvaliteten af det samme fysiske produkt for 10 år siden. Og det er mindst lige så oplagt for serviceydelser bl.a. inden for sundhedsområdet. Pointen er derfor, at i mange lande og i mange sektorer er stigende output mere et spørgsmål om stigende kvalitet end om stigende mængder. Ligeledes fremføres den kendte sag, at der i relation til BNP er en udfordring i relation til målingen af de ikke-markedsmæssige tjenester. Det gælder først og fremmest målingen af den offentlige produktion, altså den offentlige sektors bidrag til økonomien. Der er i sig selv en udfordring i at få indpasset værdien af 'gratisydelser' i et målesystem, der netop måler på 'pris', men derudover er der også det forhold, at en del af de ydelser, der i dag modtages fra det offentlige, og som dermed på en eller anden måde kommer til at indgå i BNP, tidligere blev ydet i familien. Det gælder fx pasning af børn og pleje af ældre. Når børn går fra at blive passet hjemme til at blive passet i en børnehave, kommer aktiviteten til at indgå i BNP, og alene det skift i, hvem der passer børnene fra den ikke-markedsmæssige sektor til markedet, har gjort os rigere – målt på BNP. Det fremstår derfor alt andet lige som et fremskridt. Men her fremføres det, at der er behov for at supplere BNP som mål med livskvalitetsmål for at få yderligere indsigt i 'værdien' af skiftet fra børnepasning hjemme til børnepasning i institution. Argumentet er, at kun hvis dette strukturelle skift i den måde børnepasning foregår på, gennemgående vurderes til at have forbedret livskvaliteten for de involverede parter (forældrene og børnene), er der tale om et fremskridt.

Der er også en udfordring i relation til den produktion, der finder sted i familierne. I den moderne vestlige verden har den ikke, som det er tilfældet i mange tredjeverdenslande, direkte betydning for folks overlevelse, men den kan have stor betydning for folks livskvalitet. 'Værdien af egen avl', som man i ældre versioner af Matador beskattes af, har ikke længere så stor betydning for folks materielle forhold, men det at dyrke sin egen have og producere andre produkter til sig selv i sin fritid har i mange tilfælde betydning for folks livskvalitet.

Argumentet er derfor, at da der er et stigende gab mellem de aktiviteter, der afspejles i BNP, og hvad der betyder noget for folks livskvalitet, er der behov for at supplere BNP med mål, der giver os viden om folks livskvalitet.²

Hvordan måler man livskvalitet?

Der er en udpræget og snusfornuftig enighed blandt dem, der giver sig i kast med at måle livskvalitet, at det er multidimensionalt emne.

Stiglitz-kommissionen foreslår i sin rapport, om, at der måles på følgende otte dimensioner:

1. Materiel levestandard (indkomst, forbrug og formue)
2. Helbred
3. Uddannelse
4. Personlige aktiviteter, herunder arbejde
5. Politisk deltagelse
6. Sociale forbindelser og relationer
7. Miljø
8. Usikkerhed – økonomisk og fysisk

Og at der ses på fordelingen af disse dimensioner på tværs af socio-økonomiske grupper, køn og generationer.

Disse anbefalinger er langt hen ad vejen blevet fulgt af de lande og organisationer, der efterfølgende har fulgt op på kommissionens anbefalinger, og som er gået i gang med at gennemføre og formidle målinger af livskvalitet, og det er der efterhånden mange, der har.

UK var blandt de første, der både politisk og praktisk gik i gang med arbejdet. Stærkt støttet af premierministeren gik statistikbureauet ONS (Office for National Statistics) i gang med et arbejde, der i oktober 2012 førte til publiceringen af rapporten Measuring National Well Being, Life in the UK 2012 (ONS, 2012). Forud for dette var gået et forløb, hvor man havde gjort særligt meget ud af at inddrage befolkningen i vurderingen af, hvad der er væsentligt i relation til det ret subjektive begreb 'livskvalitet'. Det skete dels i en række 'forsamlingshuslignende' debatarrangementer over hele landet, dels ved en større interviewundersøgelse. Resultatet af dette arbejde kan næppe siges at være overraskende; det vigtigste efter befolkningens opfattelse er helbred, fulgt af arbejdsmarkedsstatus, efterfulgt af sociale relationer. Men selv om det ikke gav overraskende resultater, så gav det den efterfølgende måling af livskvalitet den grad af legitimitet, der kommer af, at det, der måles på, rent faktisk også er det, som befolkningen, når man spørger dem, opfatter som afgørende for livskvaliteten.

Kort tid efter fulgte et andet stort europæisk land, Italien, trop med offentliggørelsen i marts 2013 fra det italienske statistikbureau Istat af rapporten BES 2013 (Istat, 2013). Dette var også resultatet af et omfattende forarbejde, hvor man dog i modsætning til i UK ikke valgte at involvere befolkningen, men i stedet satsede på en mere ekspertorienteret tilgang. Det skete med etableringen af en styregruppe med deltagelse af repræsentanter fra erhvervslivet, organisationer inklusive fagforenin-

NOTE 2 Ud over ambitionen om at supplere med mål for livskvalitet fremføres også ønsket om et miljørelateret mål for bæredygtighed. Problematikken om bæredygtighed er vigtig, men berøres ikke i denne artikel.

ger og fra civilsamfundet, og en videnskabelig kommission med 80 medlemmer, der repræsenterede den nationale ekspertise på de 12 områder, der måles på. Ud over de otte områder fra Stiglitz-kommissionens anbefalinger måles bl.a. også på 'Landskab og kulturarv', hvori der bl.a. indgår en vurdering af graden af vedligeholdelse af bygninger – herunder historiske bygninger – i by og på land, samt en indikator, der indeholder en vurdering af serviceydelser, herunder ventelister bl.a. på sundhedsområdet, og forsyningssikkerhed i relation til el og vand.

I Danmark findes der endnu ikke nogen national måling af livskvalitet fra Danmarks Statistik.³ Men Region Syddanmark har gennemført en måling af 'det gode liv' i regionen, der er helt på linje med de målinger af livskvalitet, der har fundet sted i en lang række lande. Her måles på dimensionerne sundhed, tryghed, relationer, selvrealisering og omgivelser baseret på en survey, der gør det muligt at formidle resultaterne på kommuneniveau for regionens 22 kommuner (Region Syddanmark, 2012).

Der er mindst to spørgsmål, der er centrale i relation til måling af livskvalitet, nemlig spørgsmålet om objektive versus subjektive livskvalitetsindikatorer og spørgsmålet, om det giver mening at sammenveje målene for samtlige indikatorer til et enkelt tal, der – fx på en skala fra 1-10 – giver udtryk for livskvalitetsniveauet.

De fleste målinger af livskvalitet benytter både objektive og subjektive mål. De objektive mål drejer sig i høj grad om indkomst- og formueforhold, herunder ejerforhold til bolig, uddannelsesniveau, arbejdsmarkedstilknøytning og helbredsforhold i form af diagnoser og brug af sundhedsvæsenet. De subjektive mål drejer sig ofte om selv vurderet helbred, vurdering af kvaliteten af sociale relationer, tillid til samfundets institutioner, herunder tillid til politikere – og ofte et generelt og sammenfattende mål på den samlede tilfredshed med ens livssituation a la 'Når De tænker på de forhold, der har betydning for Deres livskvalitet, hvor tilfreds er De så alt i alt: meget tilfreds, tilfreds, hverken/eller, utilfreds eller meget utilfreds?'

Der er således en meget omfattende information og en meget bred liste af indikatorer, der indgår i livskvalitetsmålinger, men der er meget få, der endnu har givet sig i kast med at udlede en samlet overordnet score for livskvalitet på baggrund af den megen information.⁴ Det italienske Istat foretager på baggrund af tidsseriedata en (subjektiv) vurdering af, om en given udvikling er udtryk for fremgang, tilbagegang eller stilstand – fx er børnedødeligheden faldet i perioden frem til 2008, hvilket vurderes som et fremskridt, mens det vurderes som et tilbageskridt, at den er steget siden 2008. Dødsfald pga. kræft er faldet, hvilket er et fremskridt, mens dødsfald relateret

til demens er steget, hvilket er en tilbagegang. På baggrund af denne vurdering af de enkelte delindikatorer inden for et givet område foretages et overordnet vurdering af den samlede udvikling, som fx for helbredsområdet i 2013 lød 'Folk lever længere – men med større sociale forskelle'.

Hvad kan det bruges til?

Selv om der i de seneste år har været medvind til bestræbelserne på at supplere de økonomiske mål i nationalregnskabet med andre mål for velfærd, så er der stadig et (langt) stykke vej, før disse supplerende mål vil få samme status i relation til den politiske debat og den offentlige bevågenhed, som væksten i BNP har.

Selv i Bhutan, der helt tilbage i 1972 introducerede 'gross national happiness index' og i mange år har været verdensberømt for netop at opgøre dette, ser det ud til, at den nyalgte politiske leder vil være mere fokuseret på, hvilke investeringer der kan føre til 'happiness', end på at måle det i sig selv (New York Times, 5. oktober 2013).

Når det forholder sig sådan, er det, bl.a. fordi der er en udpræget opfattelse af, at økonomisk vækst forsat er afgørende for landes og befolkningers velstand, livskvalitet og tilfredshed. 'Hellere rig og rask end syg og fattig', som det hedder. Desuden viser det sig ofte, at der en ret tydelig sammenhæng mellem materielle indikatorer som BNP per capita og de subjektive indikatorer for personer med lav eller mellem indkomst, mens denne relation er langt mindre stærk for personer med høj indkomst.

Der er eksempler på, at der ikke altid er en sammenhæng mellem økonomisk vækst og generel trivsel i befolkningen.

Det er en kendt sag, at der siden 2008 har været betydelige omvæltninger i en række arabiske lande – herunder Egypten. Men det skyldes ikke, som man vil kunne se af tabel 1, en dårlig økonomisk udvikling.

Interesserede man sig alene for udviklingen i BNP i Egypten fra 2005-2010, vil man fristes til at konkludere, at det går fremad i Egypten. Men hvis man mere generelt interesserede sig for den sociale udvikling i et land – her Egypten – kunne man også interessere sig for mere subjektive mål, som fx hvor stor – eller lille om man vil – en del af befolkningen der trives. Et sådant mål kan, som det ses i tabellen, opfange en udvikling, som andre mere objektive mål kan have svært ved at afspejle. Der er således en stabil – og over perioden betragtelig – økonomisk vækst i Egypten, men samtidig en halvering af den i forvejen lille andel af befolkningen, der trives, med et særligt bemærkelsesværdigt fald fra 25 pct. til 13 pct. fra 2007 til 2008. På lidt tilsvarende vis var der en økonomisk vækst i

NOTE 3 Det indgår i Danmarks Statistiks resultatkontrakt for 2014, at der skal udarbejdes et oplæg til måling af livskvalitet i Danmark i løbet af 2014.

NOTE 4 OECDs Better Life Index er det mest prominente undtagelse, idet der her kan findes en samlet score ud fra de valg, man som bruger træffer ved beregningen af indekset (<http://www.oecdbetterlifeindex.org/>)

Table 1 Egypten: Udviklingen i real BNP per capita og andelen i befolkningen, der trives 2005-2010

	2005	2006	2007	2008	2009	2010
BNP/capita	4.762\$	5.158\$	5.508\$	5.904\$	6.114\$	6.367\$
Trivselsandel	29%	-	25%	13%	13%	12%

Kilde: OECD (2012:18)

Tunesien på 7 pct. fra 2008 til 2010 – samtidig med at andel af befolkningen, der var godt tilfreds med deres liv faldt fra 24 pct. til 14 pct.

Der kan ikke hentes tilsvarende interessante og muligvis overraskende resultater ud af målingen af livskvalitet i de europæiske lande. Men det er dog værd at bemærke, at en række af de kommuner, der i den almindelige økonomiske og beskæftigelsesmæssige statistik – som fx ø-kommunerne Fanø, Langeland og Ærø – ikke klarer sig prangende, i Region Syd-danmarks måling af det gode liv ligger pænt over gennemsnittet for regionen, når det gælder borgernes vurdering af fx deres sociale relationer. Der kan således hentes ikke uvæsentlig viden om borgernes hverdagsliv og tilfredshed med tilværelsen som supplement til de lidt hårdere fakta som gennemsnitindkomst, selvforsørgelsesgrad og beskæftigelsesfrekvens, fra målinger af borgernes livskvalitet.

Perspektiver i målinger af livskvalitet

Der er både politiske, faglige og formidlingsmæssige perspektiver i måling af livskvalitet. Når mange politikere går op i at sikre en fornuftig økonomisk vækst, er det ud fra en klar opfattelse af, at der er lighedstegn mellem netop økonomisk vækst og velstand, og at der er en sammenhæng mellem velstand og livskvalitet. Men som det påpeges i Stiglitz-kommissionens rapport, er der sket ændringer i såvel produktions- som forbrugsstrukturen, måske især i vores del af verden. Kvalitetsudviklingen af fysiske produkter og stigende forbrug af offentlige og private serviceydelser, begge dele forhold som er en udfordring for den traditionelle måde at måle fremskridt på, spiller en større rolle. Og derfor er det relevant at supplere de traditionelle målinger med målinger af udviklingen i befolkningens objektive og subjektive livskvalitet.

Fagligt er dette (også) en udfordring. Selv om der med Stiglitz-kommissionen er opstillet en skabelon for måling af udviklingen i livskvalitet med en række overordnede temaer, der langt hen ad vejen følges af de lande, der efterfølgende har udviklet livskvalitetsmålinger, så er der alligevel også en række ikke uvæsentlige forskelle, både metodisk og indholdsmæssigt, mellem den måde, det er gjort på i UK, i Italien og i Syddanmark. Det betyder, at der fortsat er rum for en faglig debat og faglig udvikling frem mod et mere ensartet og sammenligneligt system for måling af livskvalitet.

Formidlingsområdet er nok det område, hvor de eksisterende målinger af livskvalitet har gjort den største forskel. Mens der på den ene side tilsyneladende – og egentlig lidt uforståeligt – er den opfattelse, at statistik om økonomisk vækst og udvikling er for særligt interesserede, så er der på den anden side meget tydeligt den opfattelse, at måling af livskvalitet er et 'folkeligt' projekt. Det afspejler sig meget klart i de ofte omfattende bestræbelser, der er gjort for at formidle livskvalitetsstatistikken på en appellerende og aktiverende måde. Appellerende i form af en udpræget brug af 'gennemtyggede' og pædagogiske flerfarvede figurer og kort, og aktiverende i form af udviklingen af flere interaktive features, hvor man som borger og bruger kan gå ind og 'lege' med tallene på en mere umiddelbar og let tilgængelig facon end den, der findes i en lang række af de mere traditionelle 'statistikbanker'.

Der er næppe tvivl om, at såvel folk som den folkelige debat bliver bedre af, at man kender til de grundlæggende fakta på et område. Der er heller ikke tvivl om, at statistik er en overordentlig effektiv måde at formidle fakta på. Men i en tid, hvor viden i stigende grad formidles via pædagogiske værktøjer – og fremragende foredrag – på nettet, så er der også behov for, at de der gerne vil formidle tal, følger med denne udvikling. Der skal opfindes måder at formidle statistik på, der er engagerende og aktiverende. Her er det engelske statistikbureau ONS' 'Wheel of measures',⁵ og måske ikke mindst OECD's 'Your Better Life Index'⁶ rigtig gode eksempler på nye måder at formidle og engagere på, som er udviklet i arbejdet med at måle livskvalitet.

I Stiglitz-rapporten slås det fast, at der vil være fokus på det, som vi måler. Det er i sig selv et godt argument for at måle livskvalitet. For som de siger fra region Syddanmark, når de fortæller om deres 'det gode liv', så er det livskvaliteten, der tæller. Når vi taler sammen som mennesker, så taler vi jo gennemgående ikke om, hvordan vores økonomi er, og endnu mindre om, hvad vores bidrag til BNP er – men vi taler om, hvordan vi har det. Det er vigtigt for os mennesker indbyrdes, men som den tidligere franske præsident og den nuværende britiske premierminister har givet udtryk for, så er det også vigtigt politisk. Og når det er vigtigt, skal det måles.

NOTE 5 <http://www.ons.gov.uk/ons/interactive/well-being-wheel-of-measures/index.html>

NOTE 6 <http://www.oecdbetterlifeindex.org/>

REFERENCER

Istat (2013): BES – 2013, IL BENESSERE EQUO E SOSTENIBILE IN ITALIA (http://www.istat.it/it/files/2013/03/bes_2013.pdf)
New York Times, 5. Oktober 2013: Index of Happiness? Bhutan's New Leader Prefers More Concrete Goals

OECD (2012): Draft OECD Guidelines on the Measurement of Subjective Well-being.
ONS (2012): Measuring National Well Being, Life in the UK 2012 (http://www.ons.gov.uk/ons/dcp171766_287415.pdf).
Region Syddanmark (2012): Væksten i det gode liv – Nyt politisk redskab i Syddanmark ([\[www.detgodeliv.regionsyddanmark.dk/images/Media/Det-gode-liv-indeks/Index%20pamflet.pdf\]\(http://www.detgodeliv.regionsyddanmark.dk/images/Media/Det-gode-liv-indeks/Index%20pamflet.pdf\)\).
Stiglitz, J., A. Sen, J.-P. Fitoussi \(2009\): Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress, \(\[www.stiglitz-sen-fitoussi.fr\]\(http://www.stiglitz-sen-fitoussi.fr\)\).](http://</p></div><div data-bbox=)